

MONUMENTELE UNIRII: ASPECTE ISTORICE ȘI PLASTICE

THE MONUMENTS OF THE UNION: HISTORICAL AND PLASTIC ASPECTS

ANA MARIAN¹doctor în studiul artelor, cercetător științific superior,
Institutul Patrimoniului Cultural<https://orcid.org/0000-0002-1530-0765>

CZU 730.03(478)

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2025.1.18>

În categoria monumentelor Unirii sunt incluse creațiile sculpturale edificate în perioada interbelică, atunci când Basarabia era parte integrantă a României Mari. Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, inaugurat în 1928 la Chișinău, este cununa de glorie în creația sculptorului Alexandru Plămădeală (1888-1940) și a arhitectului Eugen A. Bernardazzi (1883-1931). Unul din monumentele emblematice ale Unirii este cel al lui Ferdinand I, realizat de sculptorul Oscar Han (1891-1976). În același context, se remarcă și Monumentul celor trei martiri – Simion Murafa, Alexei Mateevici, Andrei Hodorogea, portretizați de către sculptorul român Vasile Ionescu-Varo, monument inaugurat în anul 1923 la Chișinău. Statuia lui Vasile Lupu din municipiul Orhei instalată în 1937 este, de asemenea, opera sculptorului Oscar Han. Pe lângă acestea, în întreg spațiul Basarabiei interbelice au fost ridicate monumente cu un spectru tematic larg, dedicate Regelui Ferdinand I, lui Ștefan cel Mare și Sfânt, lui Ioan Vodă cel Viteaz ș.a. Aceste monumente reprezintă punctul de plecare, ferm și incontestabil, al manifestării artei monumentale moldovenești, care începea să-și contureze tot mai pregnant caracterul autentic, original.

Cuvinte-cheie: sculptură, artă monumentală, perioadă interbelică, aspecte istorice, aspecte plastice

The category of monuments of the Union includes the sculptural creations built in the interwar period, when Bessarabia was an integral part of Greater Romania. The monument to Stephen the Great and Saint, inaugurated in 1928 in Chisinau, represents the crown of glory in the creation of sculptor Alexandru Plamadeala (1888-1940) and that of architect Eugen A. Bernardazzi (1883-1931). One of the emblematic monuments of the Union is that to Ferdinand I, made by sculptor Oscar Han (1891-1976). In the same context, the Monument to the three martyrs: Simion Murafa, Alexei Mateevici, Andrei Hodorogea, portrayed by the Romanian sculptor Vasile Ionescu-Varo, a monument inaugurated in 1923, in Chisinau. The statue of Vasile Lupu in Orhei, installed in 1937, is also the work of sculptor Oscar Han. In addition to these, a wide thematic spectrum of monuments was erected throughout the interwar Bessarabia, dedicated to King Ferdinand I, Stephen the Great and Saint, Ioan-Voda the Brave and others. These monuments represent a starting point of a firm and undeniable expression of the Moldovan monumental art, which began to increasingly assert its authenticity and origin.

Keywords: sculpture, monumental art, interwar period, historical aspects, plastic aspects

Introducere

Monumentele Unirii sunt cele edificate în perioada interbelică, când Basarabia era parte integrantă a României Mari. Sculptura monumentală din Basarabia de până la perioada Marii Uniri era reprezentată doar de două monumente la Chișinău, cele ale țarilor ruși, *Monumentul lui Alexandru al II-lea* și *Monumentul Împăratului Alexandru I*.

Monumentul lui Alexandru al II-lea a fost lucrat în bronz la finele secolului XIX și a fost instalat la intersecția străzii N. Gogol (astăzi Bănulescu-Bodoni) cu strada Aleksandrovskaia (astăzi bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt), la colțul Grădinii Publice, unde acum se află intrarea pe Alea Clasicilor.

Acest monument îl înfățișa pe Țarul Alexandru al II-lea în haine de epocă, mantie și costum, cu respectarea detaliilor portretistice în stilul monumentelor oficiale, glorioase și declarative ale timpului său. În anul 1918, în vâltoarea evenimentelor Unirii, monumentul a fost demolat [1 p. 286].

¹ Email: anisoara-marian@yandex.ru

Monumentul Împăratului Alexandru I a fost amplasat cu fața spre strada Aleksandrovskaia, unde în prezent se află Piața Marii Adunări Naționale. A fost dezvelit în anul 1914, în prezența Țarului Nicolai al II-lea. Evenimentul a fost preconizat să marcheze împlinirea a 100 de ani de la alipirea Basarabiei la Rusia în 1812. Sub aspect reprezentativ și plastic, chipul Împăratului Alexandru I, glorios și edificator, în haine militare, domina întregul spațiu stradal. Acest monument a fost demolat, de asemenea, în anul 1918 [1 p. 288].

De fapt, istoria monumentelor de for public în Moldova interbelică începe cu edificarea *Monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt*, în 1928, la Chișinău.

Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt din Chișinău

Personalitatea renumitului voievod al Moldovei, Ștefan cel Mare și Sfânt (anii de domnie 1457-1504), precum și victoriile repurtate de acesta în peste 40 de războaie și lupte, efortul lui de a păstra integritatea și independența țării au meritat, pe bună dreptate, edificarea unui monument în inima capitalei Republicii Moldova. Acest monument este cununa de glorie în creația sculptorului Alexandru Plămădeală (1888-1940) și a arhitectului Eugen A. Bernardazzi (1883-1931) [2 p. 63]. Destinul vitreg al monumentului este descris în plăcile de bronz pe care este imprimat *hronicul* lui: „29 aprilie 1928 – instalat prin osârdia filor Basarabiei. 28 iunie 1940 – evacuat la Vaslui. Soclul rămas la Chișinău – demolat. 25 august 1942 – readus la Chișinău. Postat în fața Arcului de Triumf. 20 august 1944 – evacuat la Craiova. 1945 – reinstalat la Chișinău. Crucea, spada, soclul, inscripțiile – schimbate și denaturate. 1972 – strămutat cu 18 m spre uitare – în adâncul parcului. Dar în anii ce au urmat basarabienii cu numele lui Ștefan cel Mare au repurtat trei victorii sfinte – limbă de stat, grafie latină (31 august 1989), drapel tricolor (27 aprilie 1990), suveranitate (23 iunie 1990) – într-o întregire a Neamului în cuget și simțiri. Astăzi – 31 august 1990 – reșezat pe locul inițial, restabilite inscripțiile autentice. Soclul – durat din aceeași piatră aleasă din stâncă de meșterii din Cosăuți” [1 p. 276].

O referire la istoria edificării monumentului găsim în memoriile soției sculptorului, Olga Plămădeală. Din relatările ei, desprindem: „În vara anului 1924, Alexandru Mihailovici a fost înștiințat că, la Chișinău, s-a înființat un comitet pentru înălțarea unui monument al domnitorului Ștefan cel Mare... A.M. Plămădeală a plecat la mănăstirea Voroneț pentru a lua cunoștință cu frescele pe care au fost înveșnicite chipurile domnitorului și ale membrilor familiei lui. În bibliotecile din Cernăuți și Iași, el a consultat numeroase documente istorice” [3 p. 17].

Prima variantă a monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt, elaborată de sculptorul Alexandru Plămădeală, are aspectul specific unei lucrări ancorate la modernism. Autorul a ținut cu tot dinadinsul să reproducă realist proporțiile corpului voievodului, după cum scrie în cronica lui Grigore Ureche. Olga Plămădeală descrie astfel acest monument: „În prima variantă a machetei *marele Ștefan* era înveșmântat într-o îmbrăcăminte specifică epocii, fiind sprijinit cu amândouă mâinile de sabie... Însă majoritatea membrilor comitetului, în frunte cu mitropolitul Gurie, a cerut ca Ștefan cel Mare, omul care a luptat cu păgânătatea musulmană, să țină într-o mână simbolurile creștinătății – crucea și prapurul. Dar Alexandru Mihailovici n-a căzut de acord cu aceste propuneri. El știa, desigur, că în Evul Mediu lupta pentru libertate și independență se ducea sub semnul luptei pentru credință, însă nu voia nici în ruptul capului să pună în mâna luminatului domnitor „un buchet de lucruri netrebuincioase”, după cum se exprima el” [3 p. 17]. Însă acest monument, cu toată obiectivitatea istorică, nu conținea aspectul patriotic, înălțător și chemarea voievodului pentru generațiile următoare.

Varianta a doua reprezenta soclul sub formă de turn de cetate, la baza căruia se aflau figuri de ostași răniți. Soclul era încununat de figura voievodului biruitor. Olga Plămădeală remarca: „În noua versiune, Ștefan cel Mare era îmbrăcat în zale, iar pe cap purta coiful aducător de dreptate. În mâna dreaptă strângea paloșul cu vârful în pământ, iar în cea stângă – crucea și prapurul... Luând cunoștință de noua lucrare, comitetul a recunoscut că greșise anterior și i-a permis sculptorului să continue căutările de rezolvare a temei” [3 p. 18]. Această variantă era inspirată din monumentele europene ale Evului Mediu

târziu, însă Alexandru Plămădeală conștientizează faptul că voievodul ținea în mână prea multe obiecte. Această variantă a fost executată în formă de machetă în mărime naturală și comitetul a recunoscut că sculptorul avea dreptate. Comitetul i-a propus sculptorului „să continue căutările”.

În acest context, Olga Plămădeală menționa: „Următoarea variantă a fost acceptată în unanimitate de membrii comitetului. Toți cei prezenți au rămas uimiți, privind capul lui Ștefan: trăsături pur moldovenești, fața întristată și, totodată, plină de mânie. Se simte că domnul clocotește într-însul și e gata oricând să pornească cu foc și sabie asupra păgânătății și nedreptății” [3 p. 18]. Astfel se conturează cea de-a treia variantă a monumentului, în care domnitorul pășește maiestuos spre spectator, sprijinindu-se cu mâna dreaptă de un paloș și ținând în mâna stângă, ridicată, crucea, a cărei formă are caracteristici medievale, specifice epocii voievodului. Olga Plămădeală descrie astfel procesul ulterior de lucru asupra monumentului: „Postamentul a fost conceput după motivele populare moldovenești și a fost executat în piatră de Cosăuți. Parametrii lui optimali trebuiau găsiți de E.A. Bernardazzi, arhitectul orașului, și inginerul G.A. Levițchi. De la cariera din Cosăuți s-au adus trei blocuri de piatră. Sub conducerea lui G.A. Levițchi, monoliții erau ciopliți de meșterii populari, verii Șendilă, Maxim Andrievschi și Procop Zagaevschi, veniți la Chișinău odată cu blocurile aduse din satul lor... Statuia lui Ștefan cel Mare a fost turnată în ghips de însuși Alexandru Mihailovici... Sculptura fu expediată la București la turnătoria Râșcanu. Bronzul l-au primit de la conducerea arsenalului bucureștean – tunuri turcești, luate trofeu în timpul războiului ruso-turc din 1877” [3 pp. 18-19]. Este de remarcat paralelismul său cu monumentul cneazului Vladimir din Kiev, redat, la fel, cu crucea în mână. Ambele monumente sunt și însemne ale credinței, monumentul din Chișinău cultivând în inimile moldovenilor sentimentul demnității naționale. Dezvelirea monumentului a avut loc la 29 aprilie 1928 [4 p. 25]. Monumentul a devenit cartea de vizită a municipiului Chișinău și, prin atitudinea plină de demnitate și fermitate a personajului, bucură și inspiră privitorii.

Monumentul lui Ferdinand I din Chișinău

Unul din monumentele emblematice ale Unirii este cel al lui *Ferdinand I* și a fost realizat de sculptorul român Oscar Han. Piatra de temelie a acestui monument consacrat actului Unirii a fost sfințită de arhiepiscopul Efrem Enăchescu la 27 martie 1938, la împlinirea a 20 de ani de la Marea Unire din 1918. Dezvelirea oficială a avut loc la 5 februarie 1939, cu participarea Regelui Carol al II-lea, a Ministrului de Război, Nicolae Ciupercă, și a altor miniștri. Însă, monumentul, care a înlocuit statuia lui Alexandru I al Rusiei, a avut o existență scurtă: în vara anului 1940 el a fost evacuat într-o direcție necunoscută [1 p. 290]. Inițial, statuia lui Ferdinand I, turnată în bronz, a fost expusă în grădina Ateului Român din București, apoi a fost trimisă la Chișinău. Lucrată de sculptorul Oscar Han, statuia îl reprezenta pe Regele României în haine de militar, cu mantie, sprijinindu-se cu ambele mâini de o sabie și era destinată să împodobească fațada de lângă Mitropolia Chișinăului.

Monumentul Lupoica capitolină din Chișinău

Lupoica capitolină a înfrumusețat orașul Chișinău în două perioade distincte: din 1926 până în 1940 și din 1990 până în prezent. Există și alte datări: pentru a aminti de originea romană a populației băștinașe din Basarabia și de romanitatea lingvistică comună, în 1921, municipalitatea orașului Roma a oferit orașului Chișinău o copie a statuii *Lupa Capitolina*, realizată de sculptorul Ettore Ferrari. Statuia a fost amplasată în fața clădirii în care *Sfatul Țării* a votat Unirea cu România (clădire care, ulterior, în 1933, a devenit sediul Facultății de Științe Agricole) [6]. Monumentul reprezenta o dovadă în plus a originii latine a poporului nostru. Lupoica capitolină, cu figurile lui Romulus și Remus, în perioada interbelică s-a aflat în fața Liceului *Alexandru Donici* din capitală [1 p. 297]. Odată cu anexarea Basarabiei de URSS, în urma pactului Molotov-Ribbentrop, statuia a fost topită, fiind considerată de autoritățile sovietice drept simbol al fascismului italian și al imperialismului român. Este un monument care a însoțit, simbolic, aspirația moldovenilor spre independență [2 p. 177].

Monumentul celor trei martiri: Simion Murafa, Alexei Mateevici, Andrei Hodorogea din Chișinău

Un alt monument, recuperat după evenimentele politice din 1989-1991, și anume în 2016, este cel denumit *Monumentul celor trei martiri: Simion Murafa, Alexei Mateevici, Andrei Hodorogea*. Cei trei martiri, uciși mișelește de bolșevici, au fost portretizați de către sculptorul român Vasile Ionescu-Varo. Monumentul a fost inaugurat în anul 1922/1923 la Chișinău. Într-un material semnat de Virgiliu Z. Teodorescu găsim și o descriere succintă a acestui monument: „Amplasat în curtea catedralei, monumentul a fost executat în piatră, având reliefuri, vulturul, stema, inscripțiile și elementele decorative turnate în bronz. Ansamblul avea un pedestal cu cinci trepte pe care era amplasat un panou vertical din piatră, unde erau încastrate reliefuri cu chipurile martirilor însoțite de inscripțiile: Simion Murafa, născut la 24 mai 1887, mort la 20 august 1917; părintele Alexei Mateevici, născut la 16 martie 1888, mort la 13 august 1917; Andrei Hodorogea, născut octombrie 1878, mort la 20 august 1917. Aceste reliefuri erau protejate de un vultur cu aripile larg deschise. Sub reliefuri erau cuvintele definitorii ale monumentului, menționate mai sus. Cele trei reliefuri erau încadrate de elemente vegetale. În partea superioară erau plasate două ramuri. Una de stejar și alta de laur, care încadrau stema României” [1 p. 292]. Valoarea artistică și conotațiile plastice ale complexului memorial se desprind din compunerea clasică, dar au rădăcini și în arhitectura românească. Reliefurile realizate de sculptorul Vasile Ionescu-Varo simbolizează ardoarea, idealul înalt al luptei pentru cauza națională din acele timpuri, dar și meritul acestor trei personalități istorice, participanți activi la mișcarea națională din preajma Marii Uniri din 1918. Inscripțiile comemorative și reliefurile care redau cu fidelitate efigiile protagoniștilor, inclusiv întreg complexul memorial, demonstrează importanța lui istorică și artistică.

Un monument al Unirii, nedificat

Un alt monument, rămas nerealizat în material și care niciodată nu a mai apărut în fața spectatorilor, este *Monumentul Unirii*. Ideea de a ridica un asemenea monument a găsit susținere în rândul cetățenilor Chișinăului interbelic. În scopul edificării acestui monument a fost creat un comitet organizatoric, asemenea celui care a ghidat anterior edificarea monumentului lui Ștefan cel Mare. Comitetul a stabilit principalele acțiuni care trebuiau să fie întreprinse: s-a soluționat latura financiară, s-a ales locul amplasării monumentului, a fost creat comitetul tehnic, care urma să execute lucrările. Inițiativa creării *Monumentului Unirii* a fost susținută de marile personalități ale timpului: Pantelimon Halipa, Ion Costin, primarul Chișinăului între anii 1933-1937, generalul Nicolae Ciupercă, Ion Inculeț. S-a ales și locul amplasării viitorului monument: la intersecția actualei străzi A. Pușkin cu actualul bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt. Inginerul Profir Biciușcan și sculptorul Alexandru Plămădeală făceau parte din comitetul tehnic. Ei au primit descrierea elementelor pe care trebuia să le conțină viitorul monument. Se preconiza ca lucrarea să fie executată în stil modern. Acest stil, care a cunoscut o expansiune puternică în țările Europei, urma să fie trecut prin viziunea sculptorului Alexandru Plămădeală, care nu accepta chiar toate curentele și manifestările moderne, pe unele considerându-le greșite sau superficiale. Astfel, Alexandru Plămădeală, care făcuse studii clasice la Școala Superioară de Pictură, Sculptură și Arhitectură din Moscova (1912-1916), în clasa de sculptură a profesorului Serghei Volnuhin, urma să evolueze într-o ipostază mai puțin firească pentru el. Prima variantă a machetei în lut, realizată de Alexandru Plămădeală la scara unu la zece, conținea un grup de figuri schematice, modelate neclar și confuz, mesajul lucrării lecturându-se cu greu. Totuși, fotografia ultimei variante a machetei a fost tipărită în același an pe coperta revistei *Viața Basarabiei* și a provocat discuții aprinse. Varianta finală a monumentului este descrisă de Olga Plămădeală, soția sculptorului, astfel: „Monumentul constă dintr-o statuie ecvestră a Regelui Ferdinand I, făuritorul Unirii tuturor provinciilor românești, din două figuri feminine, simbolizând Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă, din două basoreliefuri pe cele două laturi ale postamentului arhitectural, reprezentând două scene din ședința Sfatului Țării: votarea Unirii și votarea reformei agrare.

Figurile feminine, simbolizând Unirea Basarabiei cu România, vor fi în centrul vizual al ansamblului monumentului, pe când statuia ecvestră se va proiecta pe geana liberă a cerului.

Regele Ferdinand I va fi înfățișat călare pe cal, în uniformă de Mareșal al armatei, ținând buzduganul în mâna dreaptă.

În fața soclului, mai sus de platforma monumentului, cele două figuri feminine de bronz vor reprezenta România îmbrățișând Basarabia.

Deasupra figurilor, pe soclu, va fi inscripția „27 martie 1918” și mai sus stema țării.

Basorelieful din dreapta, din bronz, va reprezenta ședința solemnă a Sfatului Țării votând actul Unirii, cu chipurile-portrete ale deputaților.

Basorelieful din stânga, tot din bronz, va reprezenta votarea reformei agrare sau o scenă din înfăptuirea acestei reforme.

În partea din dreapta a monumentului, în fund – pe zidul tehnic, figura dorobanțului român, sculptat în piatră, în plan, va purta uniforma actuală, iar în partea din stânga – figura țăranului din Basarabia, sculptată tot în piatră, în plan, rupându-și lanțurile robiei trecute.

Platforma va avea șase piloni cu cele șase steme istorice pe provincii și purtând vase pentru flori” [1 pp. 294-295]. Doi mari plasticieni, membri ai Academiei Române, Ion Theodorescu-Sion și Gheorghe Petrașcu, au semnat o concluzie, aprobând edificarea monumentului în varianta sa finală. Această variantă a fost acceptată în martie 1937 de Regele Carol al II-lea, care a văzut macheta în varianta ei finală pe o fotografie prezentată de Ion Inuleț.

Astfel, până la urmă, *Monumentul Unirii*, care pretindea la o soluționare modernistă, s-a încadrat în schema unei reprezentări preponderent clasice. Figura ecvestră a Regelui Ferdinand I urma să fie redată realist, iar volumele postamentului cu figuri, inserate într-o compoziție clasică, compusă și integrată într-un complex care urma să aibă înălțimea de 17-18 metri și să fie ceva mai mult extinsă pe orizontală. Soluționarea plastică și conceptuală a acestui monument oscila între o redare istorică și una artistică. Sculptorul Alexandru Plămădeală în câțiva ani a decedat, iar machetele sale au fost pierdute în timpul bombardamentelor asupra atelierului său în cel de-al Doilea Război Mondial. Monumentul nerealizat al Unirii, în formă de machetă, a rămas doar în fotografii, ilustrând munca asiduă a lui Alexandru Plămădeală, aspirațiile sale artistice, dar și aspirațiile unei întregi generații de moldoveni spre Unire. Sobru prin simplitatea sa, emblematic prin mesajul transmis și festiv prin compunerea formelor, acest monument ar fi fost de o incontestabilă valoare artistică.

Statuia lui Vasile Lupu din Orhei

Statuia lui Vasile Lupu din municipiul Orhei, instalată în 1937, în centrul orașului, bd. Mihai Eminescu, nr. 2, a fost realizată de sculptorul Oscar Han (1891-1976) [2 pp. 176-177] și turnată în bronz la Turnătoria „I. Guran” din București. Situat pe un soclu impunător din piatră albă, monumentul redă spectaculos chipul domnitorului Vasile Lupu (anii de viață 1595-1661, anii de domnie 1634-1653 și 1653-1653), în haine de epocă, de modă turcească. În partea din față, la baza soclului, se poate citi inscripția: „*Cel ce-și viclenește moșia și neamul mai rău decât ucigașii de părinți să se certe*”. Acest monument fastuos a devenit cartea de vizită a orașului Orhei.

Alte monumente ale Unirii, de pe întreg teritoriul Basarabiei

Pe întreg teritoriul Basarabiei interbelice, în special, în zona ei de sud, au fost ridicate mai multe monumente ale Unirii. De exemplu, în fața Catedralei din orașul Ismail a fost înălțat monumentul Regelui Ferdinand I. Ca și în cazul monumentelor din Chișinău, în acest scop a activat un comitet, la inițiativa Episcopului Ismailului, Dionisie. Lucrat de sculptorul Ion Dumitru-Bârlad, monumentul a fost inaugurat la 4 noiembrie 1937. În iunie 1940, în urma ultimatumului sovietic de retrocedare a Basarabiei, monumentul Regelui Ferdinand I a fost evacuat la Tulcea și reinstalat la Ismail la 20 iulie 1942. În prezent, monumentul din Ismail nu mai există, iar pe locul unde fusese amplasat a fost ridicată statuia ecvestră a generalului rus Aleksandr V. Suvorov [5 pp. 210-216].

În 1934 au fost făcute un bust al lui Ion Gh. Duca la Soroca [5 pp. 490-491] și altul la Tighina, sculptor Alexandru Plămădeală [5 p. 564]. Când Basarabia a fost ocupată de sovietici, în 1940, aceste monumente au fost distruse. În 1935 a fost ridicat un bust al Regelui Carol al II-lea, la Dondușeni, județul Soroca [5 p. 476]. A mai fost un bust al lui Ferdinand I la Rezina, județul Orhei, sculptor Alexandru Plămădeală, din 1937, care în 1940 a fost aruncat în Nistru de ocupanți [5 pp. 453-460].

În 1922, la Chilia, a fost dezvelit, în piața centrală a orașului, un monument al Ostașului Român, strămutat, în 1930, în Grădina Publică a orașului și apoi distrus în perioada sovietică. Acest monument dedicat eroilor căzuți în luptele din Primul Război Mondial reprezenta figura unui ostaș cu arma în mână, în momentul unui atac. Interpretarea sculpturală oscila între o redare echilibrată și una dezechilibrată, formând o diagonală clasică [5 pp. 200-202].

Un monument al lui Ștefan cel Mare, constituit dintr-un bust amplasat pe un soclu înalt, era pus în valoare prin detaliile portretistice, similare cu cele ale monumentului lui Ștefan cel Mare de la Chișinău. La 25 decembrie 1939 acest bust a fost dezvelit în curtea cazărării din Cetatea Albă de către Gheorghe Tătărăscu, atunci prim-ministru al României. Monumentul a existat doar o jumătate de an, deoarece la sfârșitul lui iunie 1940 Basarabia a fost ocupată de sovietici. Totuși, până în anul 1943 s-au purtat tratative cu privire la restabilirea acestui monument, tratative care, din păcate, s-au dovedit a fi zadarnice [5 pp. 142-143].

În 1938, în Grădina Publică din orașul Cetatea Albă a fost inaugurat bustul Regelui Ferdinand I Întregitorul. Monumentul a fost vandalizat de către ostașii Armatei Roșii, care au tras cu armele în monument, țintind în fața și, mai ales, în ochii personajului. După revenirea administrației românești în anul 1943, se cereau date despre autorul bustului. La 7 aprilie 1943 s-a constatat că bustul a fost creat de sculptorul Vasile Dimitriu Leorda. Monumentul reprezenta un bust în maniera clasicismului francez, chipul Regelui fiind redat inspirat, eroic și măreț [5 pp. 143-144].

Un alt bust al Regelui Ferdinand I lucrat de sculptorul Vasile Dimitriu Leorda a fost instalat în Șaba, o comună suburbană a orașului Cetatea Albă. În anul 1940 monumentul a fost distrus în mod barbar [5 pp. 156-159].

Un monument al lui Carol al XII-lea al Suediei a fost ridicat la Varnița la 20 martie 1925. Monumentul de la Varnița, înalt de 3 m, reprezintă un obelisc, ridicat din granit și compus din două părți suprapuse, conținând o inscripție comemorativă [5 pp. 574-577].

La 29 iunie 1937, la Cahul, a fost inaugurat bustul lui Ioan Vodă cel Viteaz, domn al Țării Moldovei în anii 1572-1574. Primul monument în memoria acestui voievod a fost realizat din bronz masiv de către sculptorul Teodor Burcă. Instalat la intrarea în Grădina Publică, bustul din bronz al lui Ioan Vodă cel Viteaz a fost plasat pe un soclu placat cu marmură, pe latura din față a căruia era fixată stema României Întregite, însoțită de textul: „*Pioasă aducere-aminte și cinstire voievodului erou. 1572 – ION VODĂ – 1574*”. Monumentul reprezenta o figură secționată la nivelul brăului, redată într-o mișcare plină de bărbăție și vitejie. Personajul purta veșminte specifice epocii. În anul 1940 monumentul a fost demontat de autoritățile sovietice. O replică a aceluia monument a fost instalată în iunie 1989/1991, autori ai bustului fiind sculptorul Valentin Cuznețov și arhitectul Ion Arseni [5 pp. 53-58].

La 11 noiembrie 1924 a fost edificat la Cernăuți un *Monument al Unirii*, demolat și el în vara anului 1940. Sculptorul Teodor Burcă a realizat un ansamblu monumental care se deschidea, pe latura stângă a zidului semicircular, cu un basorelief ce îl reprezenta pe domnitorul Dragoș-Vodă, descălecatul de țară, în luptă cu bourul. De asemenea, monumentul conținea un medalion cu scena uciderii domnitorului Grigore al III-lea Ghica, iar pe latura din dreapta – scene din luptele de la Mărăști și Mărășești, precum și un medalion cu chipul Regelui Ferdinand I. În centru, pe un pedestal, se afla un grup alegoric, reprezentând un soldat român, la picioarele căruia îngenunchea o fată, reprezentând Bucovina recunoscătoare. Fotografiile de epocă ne permit să observăm stilistica monumentului doar parțial și putem constata caracterul lui modern [5 pp. 104-114]. Aceste monumente de artă, cultură și istorie sunt mărturii elocvente ale zbuciumului creator din anii interbelici [6 p. 5].

Concluzii

În lumina celor expuse mai sus, constatăm că *Monumentele Unirii*, datând din perioada interbelică, o bună parte a cărora a fost prezentată în toată complexitatea aspectelor istorice și plastice, reflectă nu doar patriotismul și dragostea de țară recuperată de sub tutela Imperiului Rus. Aceste monumente constituie un punct de pornire, ferm și incontestabil al manifestării artei monumentale moldovenești, care, în perioada interbelică, începea să-și contureze tot mai pregnant caracterul autentic, original. Valorificarea acestor monumente este un imperativ al zilelor noastre, fiind, în același timp, un suport real pentru un studiu comparat, întemeiat pe modele autentice.

Notă. Articolul a fost realizat în cadrul Proiectului de cercetare „Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene” (2024-2027) al Institutului Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii din Republica Moldova.

Referințe bibliografice

1. COLESNIC, I. *Chișinăul din amintire*. Chișinău: Grafema libris, 2011. ISBN 978-9975-52-120-8.
2. DEMCENCO, N; I. HÂNCU; T. NESTEROV; P. RĂILEAN; A. CHIRTOACĂ et. al. *Monumente de istorie și cultură din Republica Moldova*. Chișinău: Știința, 1993. ISBN 5-376-01429-0.
3. BOBERNAGA, S. și O. PLĂMĂDEALĂ. *Alexandru Plămădeală*. Chișinău: Literatura Artistică, 1981.
4. BRAGA, T. *Alexandru Plămădeală*. Chișinău: ARC, 2007. ISBN 978-9975-61-162-6.
5. RUSANOVSKI, I. *Războiul Monumentelor: soarta monumentelor din Basarabia, Bucovina de Nord, Transnistria din perioada 1918-1944*. Chișinău: Editura Cu drag, 2018. ISBN 978-9975-3237-1-0.
6. STAVILĂ, T. *Arta plastică modernă din Basarabia*. Chișinău: Știința, 2000. ISBN 9975-67-171-3.